

ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ЕЛЛІНІСТИЧНІЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ АНТИЧНОЇ ГРЕЦІЇ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Загуменна Юлія Олександрівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Харківського національного університету внутрішніх справ

Досліджено теоретичні та практичні аспекти проблеми розуміння публічної безпеки в політико-правовій думці Античної Греції Елліністичної доби. Доведено, що античним політико-правовим ученням, які осмислювали публічну безпеку, притаманні такі основні риси: її етатизація (вивищення держави та її інститутів у гарантуванні цієї безпеки), персоналізація (тісна залежність особистої безпеки від публічної, часом навіть вивищення особистої безпеки над публічною), універсалізація (безпека як явище космічного світоустрою, загальноеллінська безпека), раціоналізація (дискурсивне осмислення проблематики публічної безпеки), юридизація (переведення проблематики публічної безпеки в площину юридичного її забезпечення, що набуває імперативного характеру, обов'язкове слідування полісним законам, система жорстких покарань за правопорушення у сфері публічної безпеки, забезпечення законності і правопорядку в суспільстві і в державі), нерозмежованість власне державної та громадської безпеки (що було зумовлено полісним характером державного устрою), аксіологізація (безпека як висока людська і суспільна цінність, як благо, як невід'ємний елемент полісного світогляду та забезпечення належного улаштування полісного життя), поліморфність (широта спектру форм публічної безпеки та специфікація її «образів» у філософії, поезії, історіографії, риторичі тощо).

Висвітлено тенденцію юридизації публічної безпеки. Остання забезпечується державою та законами, самі закони повинні відповідати загальносуспільним уявленням про благо та справедливість, держава повинна будуватися на засадах соціального миру, компромісів та урівноваження різних соціальних інтересів. Сама ідея про те, що поза державою неможливо гарантувати безпеку людей, стала революційною і вперше висунула саме державну організацію суспільних відносин на передній план гарантування безпеки громадян. Іншою революційною ідеєю стало опертя держави при гарантуванні публічної безпеки на раціонально сконструйоване та вдосконалюване мірою розвитку суспільних відносин право, яке регулювало і скеровувало розвиток відносин людей, рівних між собою. Нарешті, по-третє, відкритий софістами дискурс людиноцентричності права зумовив посилення особистої складової частини в суспільно-політичному житті полісу, що, своєю чергою, зумовило появу критики насильства та сприяло формуванню ідеї про права вільної людини та необхідності їх захисту органами державної влади. Відповідно, безпека полісу стала багато в чому залежати від безпеки і захищеності прав його громадян.

Ключові слова: публічна безпека, антична доба, Стародавня Греція, право, закон, справедливість, військова перевага, військово-політична могутність, правильна поведінка людини.

Zahumenna Yuliia. Problems of public safety in the Hellenistic ancient Greek political and legal doctrines: historical and legal analysis

Theoretical and practical aspects of the Problems of public safety in the Hellenistic ancient Greek political and legal doctrines: historical and legal analysis have been studied. It was found that the ancient Greek political and legal thought raises questions about the essence of public safety (it is associated with peace, tranquility, order, stability, absence of wars, carefree life, prosperity, security, reliable shelter, destiny, military superiority, military and political power,

renunciation of tyranny, as well as the right human behavior, its types (domestic and foreign policy, military and economic, polis and all-Greek, etc. are distinguished), guarantee instances (provision) (pantheon of Olympic gods, state, statesman, army, allies, etc.), conditions (factors) of provision (observance of laws, strength of religious beliefs), fidelity to customs, heroic ethos, strengthening of military-political power, proper management of the state, welfare and enrichment of the state, development of its economic power, etc.).

It is proved that the ancient political and legal doctrines, which comprehended public security, have the following main features: its nationalization (elevation of the state and its institutions in ensuring this security), personalization (close dependence of personal security on public, sometimes even raising personal security over public), universalization (security as a phenomenon of the space world order, general Hellenic security), rationalization (discursive understanding of public security issues), legalization (transfer of public security issues to the plane of its legal support, which becomes imperative, mandatory compliance with polis laws, a system of severe penalties for offenses in the field of public safety, ensuring law and order in society and the state), indefiniteness of the actual state and public security (which was due to the polis nature of the state system), axiologization (security as a high human and social value, as a good, as an integral element of the polis worldview and ensuring the proper arrangement of polis life), polymorphism (the breadth of the spectrum of forms of public security and specification of its "images" in philosophy, poetry, historiography, rhetoric, etc.).

The tendency of legalization of public safety is highlighted. The latter is provided by the state and laws, the laws themselves must correspond to public perceptions of good and justice, the state must be based on the principles of social peace, compromise and balance of various social interests. The very idea that it is impossible to guarantee the safety of people outside the state became revolutionary and for the first time brought the state organization of public relations to the forefront of guaranteeing the safety of citizens. Another revolutionary idea was the reliance of the state in guaranteeing public security on a rationally constructed and improved as the development of social relations law, which regulated and directed the development of relations between people equal to each other. Finally, thirdly, the discourse of human-centered law discovered by the Sophists led to the strengthening of the personal component in the socio-political life of the polis, which, in turn, led to criticism of violence and contributed to the idea of free human rights and the need to protect them. Accordingly, the security of the policy has largely depended on the security and protection of the rights of its citizens.

Key words: *public safety, ancient Greece, Ancient Greece, law, justice, peace, tranquility, order, stability, military superiority, military-political power, correct human behavior.*

Аналізуючи феномен публічної безпеки, не можна не помітити, що вона є надзвичайно рухливою, динамічною категорією, зміст якої постійно змінюється залежно від рівня розвитку держави, від середовища, в якому ця держава функціонує, а також – від численних внутрішніх соціально-демографічних, політичних, правових, економічних та інших умов [1, с. 35]. Тому природно, що реконструкція сутності й змісту національної безпеки та її правового виміру на різних етапах суспільно-правового розвитку, безперечно, є украй важливим та актуальним завданням правової (зокрема, істо-

рико-правової) науки, оскільки дозволяє простежити не лише реальну динаміку, вектори й особливості руху політико-правової думки, а й сфокусувати дослідницьку увагу на потенційних можливостях еволюції поглядів на безпекову складову частину існування людської цивілізації.

Зрозуміло, що особливий інтерес для дослідників являють насамперед ті періоди історичного розвитку держави і права, протягом яких відбувалося формування та становлення концепту публічної безпеки. Таким часом є, зокрема, Антична доба (або античність)¹, упродовж якої були

¹ В історичній та історико-правовій науках антична доба позначає період часу (приблизно 1300 років) від виникнення перших давньогрецьких держав-полісів і до падіння Західної Римської імперії (IX/VIII ст. до н. е. – V ст. н. е.). Разом з тим, вона позначає сукупність культурно-цивілізаційних ознак, властивих у цей період середземноморському регіону (так звана греко-римська цивілізація) та охоплює, відповідно, давньогрецьку та давньоримську політичні складові. Часто розглядається як окремішня цивілізація – історична «попередниця» й прообраз сучасної західноєвропейської цивілізації – на протигагу давньосхідним цивілізаціям, що існували від виникнення міст і писемності (прибл. від 3,5 тис. до н. е. – до пер. пол. 1 тис. н. е.), включаючи території Межиріччя, Стародавнього Єгипту, Фінікії, Палестини, Ассирії, Вавилону, Мідії, Давньої Персії, стародавніх Китаю та Індії тощо.

закладені підвалини філософсько-правового осмислення феномену публічної безпеки в Європі на тлі перших раціоналістичних учень про суспільство, державу і право. Як відомо, давньогрецькі мислителі інтелектові людини надавали першочергового значення, вважаючи його найвищою цінністю та формою прояву творчих здібностей людини [2, с. 20]. Відтак саме інтелектуальні пошуки проблеми забезпечення належних умов існування людини в державно організованому світі призвели до появи в античній Греції перших в історії Європи політико-правових та філософських ідей щодо публічної безпеки.

Теоретико-правовий аналіз змісту та своєрідності безпекових концепцій, оформлених у працях давньогрецьких мислителів (поетів, істориків, філософів, юристів), дає змогу виокремити три великі періоди розвитку безпекознавчої проблематики на тлі еволюції давньогрецької інтелектуальної традиції [3, с. 53; 4; 5, с. 236; 6, с. 16; 7, с. 13]:

1) ранній (архаїчний) період (IX/VIII–VI в. до н.е.), якому були властиві перші спроби раціоналізації уявлень про особисту та публічну безпеку стародавніх греків у контексті їх міфолого-космоцентричної картини Всесвіту; уперше даються оцінки явищу безпеки на тлі тогочасної античної цивілізації як цивілізації війни, агресії та жорстокості; інстанції забезпечення безпеки мають переважно міфологічний характер (пантеон богів на чолі із Зевсом); безпека як земне поняття органічно вписується (як невід'ємний елемент світопорядку) у структуру будови Всесвіту; уперше з'являються політико-правові концепції безпеки як публічного явища (Гомер, Гесіод, орфіки, «сім мудреців», Геракліт, Емпедокл) та опрацьовуються філософсько-політичні та філософсько-правові підходи до пізнання й інтерпретації безпекової проблематики в контексті уявлень про державу і право (Геракліт);

2) класичний період (V – перша половина IV ст. до н.е.), якому були притаманні ґрунтовні раціоналістичні концепції публічної безпеки, що виростили на тлі класичних філософських концептуальних побудов софістів, Демокріта, Сократа, Платона й Аристотеля; безпека остаточно виокремлюється зі світу міфів та осмис-

люється як винятково земне й людське явище; воно концептуалізується здебільшого довкола людської природи, яка зумовлює спільне життя (Протагор), біля проблем забезпечення полісного порядку й оптимального (з точки зору конкретних мислителів) його влаштування (Демокріт, Платон, Аристотель), найкращого управління (Сократ, Платон); уперше проблематика публічної безпеки концептуалізується як така, що зіперта на цінностях закону («небезпечно владарювати не за писаними законами, а за сваволею», – відзначав Аристотель [8, с. 131]) та індивідуальних рисах громадян; структурується публічна та особиста безпека; безпековим концепціям цього періоду властиві раціоналізм, історизм, суспільний оптимізм, етико-політичні та етико-правові імплікації;

3) елліністичний період (друга половина IV–II ст. до н.е.), що здебільшого характеризується як період відмови філософії від соціального оптимізму, перехід від домінування уявлень про публічну безпеку до превалювання цінностей особистісної безпеки, заміна активістських соціополітичних настанов на активну участь у гарантуванні політичної безпеки переконаннями в доцільності індивідуальної пасивності (Епікур, Полібій, Діодор Сіцилійський), покладання функції гарантування безпеки спершу на безособову державу, а з вивищенням елліністичних монархій – на монарха, поступова «персоналізація» інстанції гарантування публічної безпеки.

Виокремлення трьох періодів у розвиткові безпекової проблематики в контексті еволюції політико-правової думки античної Греції вказує на: 1) тривалість опрацювання безпекового дискурсу від космогонічних, міфопоетичних до філософських, політико-правових та історико-політичних форм і способів осягнення цієї проблематики; 2) високий динамізм розвитку античної політико-правової традиції в осмисленні безпекової проблематики; 3) розмаїття відповідних філософських та політико-правових концепцій, які значною мірою випереджали за тогочасним рівнем інші інтелектуальні традиції (зокрема, Стародавнього Світу); 4) безперервність і наступність відповідної інтелектуальної традиції, розвиток якої у більш

пізніх формах осмислення безпекової проблематики «вбирав» у себе попередні науково-аналітичні та філософські напрацювання, що щільно поєднувалося із відповідними історичними працями, які акумулювали відповідний історичний досвід накопичення знань у галузі безпекової проблематики.

Фактично ж політико-правова традиція осмислення безпекової проблематики в Стародавній Греції була зумовлена такими домінуючими чинниками: 1) специфікою організації політичної системи, формою державності та динамікою її розвитку; 2) загальним співвідношенням відпрацьованих в умовах полісної форми державності політико-правових цінностей; 3) своєрідністю давньогрецької філософської традиції (більшість безпекових концепцій мають яскраво виражений філософсько-політичний та філософсько-правовий характер); 4) узалежненню безпекової проблематики від превалюючих та легітимованих у тогочасному суспільстві форм людської активності, людських якостей і властивостей (патріотизм, доблесть, мужність, стійкість, витривалість тощо); 5) зіпертістю безпекової проблематики на перші систематичні (спочатку у віршованій формі, потім у формі філософських та історичних творів) узагальнення людського досвіду у сфері гарантування особистої і публічної безпеки, зіставлення безпеки із категоріями війни, миру, порядку, спокою, які осмислювалися в етичному, історичному, філософському та політико-правовому ракурсах; 6) внутрішньою неоднорідністю зазначеної традиції, в межах якої політико-правові знання остаточно ще не виокремилися із загальнофілософського інтелектуального «поток» і часто суміщалися із поетичними, етичними, історичними, геополітичними та соціологічними екскурсами.

Загалом, для переважної більшості давньогрецьких мислителів питання безпеки були пов'язані з феноменом гармонії Всесвіту, суспільства і самого людства. Важливим джерелом знань про безпеку вважалися роздуми давньогрецьких філософів про належне життя та шляхи його досягнення. На думку польської дослідниці Е. Панковської, для більшості тогочасних авторів головні детермінанти безпеки – це

ненависть, війна і боротьба, влада і сила. Натомість, безпека асоціювалася в них з любов'ю, миром і стабільністю або ж із свідомою відмовою від застосування насильства. Для інших філософів безпека була концепцією соціального співробітництва (злагоди, умиротворення) та інтеграції. Нарешті, серед давньогрецьких авторів були й ті, хто ставив публічну безпеку в обидві площини одночасно, шукаючи її джерело у своєрідному діалектичному поєднанні ненависті і любові, війни і миру, влади і стабільності [9, с. 207].

Так, залежно від співвідношення безпеки із війною і миром як станами суспільного життя у спеціальній літературі виокремлюють три провідні підходи до інтерпретації безпеки в античній політико-правовій думці: реалістичний (Емпедокл, Арістотель), ідеалістичний (Гесіод, Платон) та емпірико-матеріалістичний (Гомер, Геракліт). Перший підхід ґрунтувався на розумінні безпеки як складного співвідношенням війни і миру, другий, по суті, отожднював безпеку із мирним станом життя, злагодою і порядком, нарешті, третій виражався в отождненні безпеки з війною, суперечкою і боротьбою [9, с. 217]. Так чи інакше, але саме «природна організація порядку» вважалася тією домінантою, що має бути розумним впорядкуванням в основі державного життя, що в систематизованому вигляді й обґрунтовували давньогрецькі мислителі [10, с. 7].

У «післядемосфенівський» (точніше, в елліністичний) період (кінець IV–II ст. до н.е.) «градус уваги» до проблем публічної безпеки помітно знижується, що спостерігається у переважній більшості творів давньогрецьких філософів і публіцистів. Натомість проповідується аполітичність, ухилення від участі в активному політичному житті, утверджуються думки про марноту спроб через політичну боротьбу досягти кращого стану публічної безпеки. Публічна безпека і правопорядок перестають сприйматися як наслідок активної участі в політичному житті і цілковито перекладаються «на плечі» монархічної держави, а філософія занурюється у сферу особистісного виміру безпеки, у приватність у найширшому розумінні цього слова, перетворюється на своєрідну інтелектуальну технологію забезпечення

недоторканності особистого простору та безтурботного життя. Особиста безпека стає домінантною світоглядом грецької філософії елліністичного періоду, розпочатого з утвердження македонської гегемонії над Елладою. Безпека сприймається не як сума позитивних благ, а як суто негативна категорія: невтручання у приватні справи, відсутність усього, що могло б порушити індивідуальний спокій і незворушність. Елліністична філософія, відобразивши кризу античного світогляду та полісної демократії, у концепції безпеки перейшла на рейки індивідуалізму та ухилення від осмислення публічної безпеки саме як публічної категорії. Натомість вирішення проблем останньої перейшло до рук македонських завойовників, а згодом їх наступників – римлян, які, як здавалося, краще гарантуватимуть безпеку завойованої Еллади і забезпечуватимуть інтереси панівних верств суспільства [11, с. 301]. Філософів відтепер цікавлять не питання безпеки всіх, а питання безпеки окремого індивіда, переміщаючись у сферу праксису, як прожити життя, щоб максимально уникнути небезпек та лих. Філософія значною мірою перетворюється на своєрідне керівництво для дії тим, хто прагне уникнути небезпек, ненадійності, оманливості, страхів і хвилювань, якими сповнене буденне життя [11, с. 302].

Найбільш показовою в цьому сенсі була радикально-індивідуалістична етико-філософська концепція давньогрецького філософа Епікура (341–270 рр. до н.е.). Основне поняття його концепції – атараксія (незворушність, безтурботність духу), а основне гасло – «живи непомітно» [12, с. 360]. На думку британського дослідника М. Скоуфілда, ключем до розуміння політико-правових поглядів Епікура є саме безпека індивідуума [13, с. 749]. Направду ж Епікур високо поцінював державу, суспільство та закони, оскільки вбачав у них необхідні умови для безпечного життя людей. На його думку, головна мета державної влади якраз і полягає у забезпеченні безпеки людей, подолання їх взаємного страху, а також у відверненні випадків заподіяння один одному шкоди. Епікурівське тлумачення держави і законів впливає із однієї цільової настанови: вони мають договірну основу щодо досяг-

нення спільного блага, яким і є публічна безпека. При цьому філософ ототожнює справедливість, дану від природи, із договором про корисне – не нашкодити один одному і не зазнавати шкоди самому [14, с. 217]. З огляду на таке значення договору про утворення держави остання та її закони повинні відповідати природнім уявленням про справедливість, а саме тому сенсу справедливості, який мався на увазі в договорі про спільне благо [15, с. 228]. Тому «по відношенню до всіх живих істот, які не можуть укласти договори про те, щоб не шкодити один одному і не зазнавати шкоди, немає нічого справедливого і несправедливого; точно так само і по відношенню до всіх народів, які не можуть або не хочуть укласти договори про те, щоб не шкодити і не зазнавати шкоди» [12, с. 358] резюмує філософ. Отже, справедливість, за Епікуром, міститься в самому стані безпеки, адже він є наслідком договірної природи людських відносин, наслідком міжлюдської домовленості. Якщо публічна безпека ґрунтується на активній діяльності людей, які домовляються між собою, то особиста безпека є сферою «пасивних задовольень», невтручання з боку публічної влади. активність людини тут вичерпується задоволенням першочергових потреб [12, с. 360].

Епікур та його прихильники максимально звужували простір для можливої участі в активній політичній діяльності, маркуючи його якраз потребами підтримання безпеки. Особиста ж безпека, на відміну від публічної, досягається двома основними шляхами: ухиленням від участі в політичному житті та тихим життям у товаристві друзів. Якщо ж державі та правопорядку не загрожує крах, то для розумної людини, яка прагне безпечного життя, у політичній діяльності сенсу немає [13, с. 442–443]. Тому, «хоча безпека від людей досягається до деякої міри завдяки певній силі, видаляючій [людей, які турбують], і добробуту (багатству), але справжньою безпека буває завдяки тихому життю і віддаленню від натовпу...» [12, с. 358]. Закликаючи «займатися лікуванням самого себе» [16, с. 223], Епікур акцентував на потребах забезпечення особистої безпеки як безумовного пріоритету над публічною. Як видно, попри

надмірну акцентуацію на проблемах особистої безпеки, часто навіть на шкоду публічній, Епікур підніс безпекознавство до рівня вчення про справедливість, тим самим юридизуючи його, а також вписав публічну безпеку як категорію у вчення про справедливість як основу подальшого етико-правового дискурсу.

Дещо інші наголоси розставив, досліджуючи публічну безпеку, давньогрецький історик, державний і військовий діяч Полібій (бл. 200 – бл. 118 рр. до н.е.), час активної діяльності якого припав на період підпорядкування Еллади Римові. Полібій був автором «Всесвітньої історії» у 40 томах, що охоплювали події у Греції, Римі, Македонії, Малій Азії та в інших регіонах протягом 220–146 рр. до н.е. На сторінках цієї праці учений намагався вирішити низку фундаментних проблем загальнотеоретичного державознавчого ґатунку, у контексті яких виклав питання гарантування публічної безпеки на тлі ключових політичних подій, зокрема – в умовах поступового піднесення військової могутності римлян. Деякі висновки, зроблені Полібієм у цій сфері а також у сфері класифікації форм держави, досі часто використовуються у сучасних наукових дослідженнях з теорії держави і права [17, с. 48].

У своїх історичних дослідженнях учений доволі часто вдається до аналізу змісту категорії безпеки та вивчає її конкретні прояви (форми) і засоби забезпечення. Ця категорія в його праці суттєво індивідуалізується, адже Полібій категорію «κίνδυνος» (небезпека) прямо пов'язує із поняттями «τύχη» («доля») та «ἐμπειρία» («досвід»), що є виразно персоноцентричними та близькими до філософії стоїцизму. За Полібієм, саме особистий досвід набувається тяжкими випробуваннями та небезпеками, посланими людині долею. Кращим же є чужий досвід, адже він безпечніший. Історик застерігає проти того, щоб нерозважливо йти на небезпечні дії, оскільки наслідком їх може бути не тільки страждання, але й ганьба. Ці застереження він адресує у першу чергу полководцям, відповідальним за безпеку своїх військ. Спостерігаючи за особистими якостями, що сприяють публічній безпеці, він відносить до їх числа правильну поведінку посадових осіб, які мусять поводи-

тися розважливо, дослухатися до думок народу та сенату (в Римі), виявляти здатність до самопожертви заради інтересів держави, бути діяльними та згуртованими [20, с. 14]. Та найчастіше публічна безпека згадується вченим саме у військовому контексті. Воєнна безпека, за Полібієм, забезпечується, зокрема, такими засобами: правильним шляхом слідування армії; безпечним та вигідним розташуванням військових таборів, корабельних гаваней, місця для битви та війська в цілому; спільними діями; участю держави в оборонних союзах; правильним розрахунком наявних сил і засобів, а також розрахунком сил і засобів супротивника; надійно захищеним тилом; ретельною підготовкою до війни; обачністю та розсудливістю стратега при плануванні військової кампанії [20, с. 11]. Ключову для його розуміння змісту безпеки думку Полібій вкладає в уста оратора Гермocrates: «У військовий час безпеки не існує навіть в огорожі стін» [20, с. 11].

Продовжуючи політико-правову традицію, започатковану Платоном та Аристотелем, Полібій обґрунтовував циклічність функціонування форм державного правління (по три пари «правильних» і «неправильних» форм, протиставивши царство (царську владу) тиранії, аристократію олігархії, а демократію охлократії), що було зумовлено недосконалістю кожної форми та її поступовим виродженням і занепадом. Принципом державного життя він уважав закони, а їхню недосконалість – шляхом до чвар у державі, підриву її безпеки і занепаду, за чим слідує зміна форми державного правління. Із цього історик зробив висновок про відсутність універсальної формули публічної безпеки для кожної форми державного правління та залежність цієї формули від конкретних обставин. А проте безпека держави все ж є константою існування всіх держав, адже саме вона була причиною їх утворення. Тому досягнення універсальної формули безпеки вбачається Полібієм в якнайтривалішому функціонуванні певної раціонально обґрунтованої оптимальної форми державного правління, чого, на його думку, можна досягнути лише одним шляхом – суміщенням (поєднанням) позитивних рис, властивих

кожній з більш оптимальних форм, тобто царської влади, аристократії та демократії. Отримана в результаті такої операції «змішана» форма правління володіє найбільшою стійкістю та безпечністю. Окреслюючи цей теоретичний підхід, Полібій одночасно вдається до пошуку історичних прикладів на його підтвердження. На користь такого підходу, на його думку, свідчить приклад стародавнього спартанського законодавця Лікурга, який першим запровадив у Спарті «змішану» форму правління, урівноваживши владу царя, родової знаті та народу, що й дало змогу гарантувати їй найбільшу безпеку та стійкість [15, с. 251]. Пошук такої змішаної форми правління за Полібієм, має цілком практичні причини, адже дозволяє більш сталій формі держави витратити протистояння з іншими й домогтися перемоги у війні, на підтвердження чому він навів приклади Риму та Карфагену. Важливою обставиною, що робить державу стійкішою і витривалішою до всіляких небезпек, є, на думку Полібія, міцність релігійних переконань, що дозволяє зміцнити єдність народу, натомість заперечення значимості релігійних вірувань призводить до послаблення безпеки держави [15, с. 253]. Окрім того, Полібій наголошує на важливості добрих звичаїв та раціональних законів, які теж уможливають добрі нориви людей та сприяють безпеці держави [15, с. 254].

Завершуючи аналіз давньогрецьких поглядів на проблему публічної безпеки, відзначимо внесок ще одного давньогрецького історика у справу її концептуалізації. Йдеться про Діодора Сіцилійський (90–30 рр. до н. е.), автора фундаментального твору «Історична бібліотека», де переважно показані політичні події різних країн і народів в їх історичному вимірі. У його історико-політичній концепції категорія публічної безпеки суто історична та індивідоцентрична: рушійними силами історичного процесу у Діодора виступає діяльність великих людей, які заслуговують обожнення і вічної пам'яті. Охоплення науковим аналізом всесвітньої історії як цілісного «поток» подій, явищ та героїв перетворює його інтерпретацію публічної безпеки на наднаціональний феномен, властивий для всесвітньо-історичного процесу загалом. Крім того, історія, а від-

так і її уроки, слугують у Діодора невичерпним джерелом моральних уроків для читачів [19, с. 21].

У його концепції безпека надзвичайно мінлива, багатогранна і різнопланова, оскільки вимальовується в різних «іпостасях» і в різні періоди історії різних народів і держав. Здебільшого вона асоціюється із громадянським миром, безтурботним життям, відсутністю воєн, військовою перевагою, відмовою від тиранії, надійним прихистком, долею, а також із правильною поведінкою людини (що включає в себе людинолюбство та раціональне слідування власній вигоді). Вона ж вважається умовою всезагальної стабільності в суспільстві. При цьому ключовою для Діодора є саме публічна безпека: навіть говорячи про безпеку особистості, він робить прив'язку до колективної захищеності, а особисту безпеку вважає цінністю, якою можна пожертвувати на користь публічної. Головну роль у гарантуванні публічної безпеки Діодор традиційно відводить військовим, підкріплюючи свої висновки численними історичними прикладами. Боездатність збройних сил, на його думку, є ключовою запорукою безпеки держави. Водночас особисту безпеку історик узалежнює від примх долі, яку слід задобрити шляхом уникнення марнославства, жорстокості, а також примноженням доброзичливості і милосердя. Нарешті, концепції Діодора притаманний певний прагматизм: безпека особистості пов'язується ним із слідуванням людини міркуваннями власної користі, вигоди [20, с. 613–620].

Нарешті, концепції Діодора властиві певні консервативні альянзи щодо актуального стану публічної безпеки та можливостей її гарантування. Так, у його праці згадується перший фантастичний роман подорожей Ямбула (II ст. до н. е.), в якому із захопленням зазначається, що десь далеко, за Африкою, за Мадагаскаром, є Острів Досконалості: він круглий, досконалий в піфагорійському сенсі форми, має незчисленні дари природи, мешканці його сильні й витривалі, не схильні до хвороб, влади на ньому немає, і люди, об'єднавшись у родові громади, почергово виконують публічні обов'язки. На острові панує вічний мир,

безпека, і немає людей, незадоволених існуючим порядком [21, с. 27–28; 22]. Симптоматично, що мрії щодо «золотого віку» миру і безпеки, здебільшого ототожнюванні з минулим або втілені в фантастичні форми, залишалися актуальними як на початку античної доби, так і на схилі елліністичного періоду.

Проаналізовані вище погляди давньогрецьких мислителів на широкий спектр питань публічної безпеки заклали підвалини для продовження й розвитку античного безпекознавчого дискурсу у політико-правових ученнях Стародавнього Риму, які будуть проаналізовані окремо під кутом зору безпекознавчої проблематики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кравчук О.Ю. Загрози та виклики політичній безпеці України в умовах гібридної війни : дис. .. канд. політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» ; Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». Одеса, 2019. 211 с.
2. Ревак І.О. Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 – «Економіка та управління національним господарством»; 21.04.01 – «Економічна безпека держави (економічні науки)» ; Львівський національний університет імені І. Франка. Львів, 2016. 474 с.
3. Мухаев Р.Т. История политических и правовых учений Древнего мира и Средних веков : учебное пособие для академического бакалавриата. Москва : Юрайт, 2018. 190 с.
4. Кессиди Ф.Х. К истокам греческой мысли : сборник статей. Санкт-Петербург : Алетейя, 2001. 278 с.
5. Луковская Д.И., Разуваев Н.В. Политико-правовые идеи досократиков : предпосылки возникновения и развитие. *Правоведение*. 2014. № 6 (317). С. 236–256.
6. Антисери Д., Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней. Античность и Средневековье (1-2) / в пер. и под ред. С.А. Мальцевой. Санкт-Петербург : Пневма, 2003. 688 с.
7. Чанышев А.А. История политических учений. Классическая западная традиция (античность – первая четверть XIX в.). Москва : Московский гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) МИД РФ, «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2001. 480 с.
8. Бергер А.К. Политическая мысль древнегреческой демократии. Москва : Наука; Главная редакция восточной литературы, 1966. 360 с.
9. Pankowska Edyta. The concept of Security in ancient philosophy. *Studia Administracji i Bezpieczeństwa*. 2019. № 1. P. 207–222.
10. Лісовська Ю.П., Лісовський П.М., Подоляка С.А. Правова держава : історія, теорія, методологія : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018. 348 с.
11. Асмус В.Ф. Античная философия. 3-е изд. Москва : Высш. шк., 1999. 400 с.
12. Антология мировой философии в четырех томах : Т. 1. : Философия древности и Средневековья. Ч. 1. Москва : Институт философии ; Изд-во социально-экономической литературы, 1969. 576 с.
13. Schofield M. Social and political thought. The Cambridge History of Hellenistic Philosophy. Algra K., Barnes J., Mansfeld J., Schofield M. (eds.). Cambridge, 2008. 927 p. URL: <https://sites.unimi.it/zucchi/NuoviFile/HellenisticPhilosophy.pdf>.
14. Материалисты Древней Греции / под ред. Дынника М.А. Москва : Госполитиздат, 1955. 240 с.
15. Нерсесянц В.С. Политические учения Древней Греции / отв. ред. Гулиев В.Е. Москва : Наука, 1979. 261 с.
16. Материалисты Древней Греции / под ред. Дынника М.А. Москва : Госполитиздат, 1955. 239 с.
17. Дробышевский С.А. История политических и правовых учений. Основные классические идеи : учеб. пособ. / 2-е изд., доп. Москва : Норма, 2013. 688 с.
18. Данилов Е.С. Идея безопасности в политической теории Полибия. *Вестник ЯрГУ. Серия Гуманитарные науки*. 2018. № 2(44). С. 11–15.

19. Трофимов М.П. Историческая концепция Диодора Сицилийского : автореф. дисс. ... канд. ист. наук : 07.00.03 ; Саратов. гос. ун-т им. Н.Г. Чернышевского. Нижний Новгород, 2009. 198 с.

20. Данилов Е.С. АΣΦΑΛΕΙΑ в исторической концепции Диодора Сицилийского. *Научные ведомости БелГУ. Сер. История. Политология*. 2018. Т. 45, № 4. С. 613–620.

21. Національна безпека : світоглядні та теоретико-методологічні засади : монографія / за заг. ред. проф. О.П. Дзьобаня. Харків : Право, 2021. 776 с.

22. Публічна безпека в класичній давньогрецькій політико-правовій думці. (Вчення Сократа, Платона, Аристотеля). *Journal «Science Rise: Juridical Science»*. № 4(18). 2021. С. 15–22. URL: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2021.249316>.